

DOBA HALŠTATSKÁ (800-480/450)

- starší doba železná, poslední období pravěku
- název doba halštatská je odvozen od kulturního centra v Hallstatt v oblasti Solné komory v Rakousku (těžba soli → pravěké solné doly na ploše 15 ha, sídliště, bohaté pohřebiště, unikátní soli konzervované organické materiály)
- kulturní integrace Evropy severně Alp

železo

- těžba a zpracování železa, výroba železných nástrojů
- na naše území se železo dostává od konce 9. stol., místní metalurgie od 8. století př. Kr.
- zdroje železné rudy jsou poměrně dostupné, rudu lze získat i v povrchových dolech
- přímá metoda, jejímž produktem je nekvalitní železo, jednoduché tavící jámy
- s železářskou struskou se můžeme setkat na mnohých sídlištích, a také jeskyni Býčí skála u Adamova

kultury a kulturní okruhy:

Západohalštatský (od V Francie po Horní Rakousko)

- Bylanská kultura (stř. a SZ Čechy)
- Halštatská mohylová (J a Z Čechy)

Východohalštatský (J Morava, JZ Slovensko, Dolní Rakousko, Burgenland, Transdanubie, Štýrsko, Korutany, Slavonie)

- Horákovská kultura (J-Morava)

Lužický (V Čechy, střední a S Morava, Polsko, střední a S-Slovensko)

- Platěnická kultura (u nás částečně halštatsizovaná)

sídliště

- knížecí vrstva sídlí na hradech budovaných podle středomořských vzorů (složitě hrazené areály různých velikostí), odkud ovládají svůj „kmen“, centrální výšinné lokality - západohalštatský okruh, ve východohalštatském jen málo centrálních sídlišť
- hranice kulturních okruhů probíhá SV od eponymního naleziště Hallstatt, dále mezi Čechami a Moravou, ve skutečnosti je neostrá a oboustranně propustná
- hradiště
 - Z halštatský okruh („knížecí sídla“): Heuneburg (Bádensko-Würtembersko), Mont-Lassois (Burgundsko)
 - V halštatský okruh: Šoproň-Várhely a Százhalombatta (Maďarsko), Stična a Magdalenska Gora (Slovensko), Smolenice-Molpír (Slovensko)
- kontakty se Středomořím (zejména etruský a řecký svět), prestižní zboží výměnou za suroviny (sůl, cín, zlato, jantar)

u nás:

- rovinné otevřené osady (Brno-Řečkovice, Těšetice), nebo ohrazené „dvorce“ (Kuřim)
- v pozdním halštatu i u nás fenomén výšinných opevněných sídlišť (Čechy: Závist, Hradiště u Němčtic)
- halštatské ohrazené osady severního lužického okruhu: ostrovní hradisko v Biskupinu, rovinná opevněná (Opatovice nad Labem, Milejowice)

pohřby a společnost

- vojenská demokracie, nebo družinictví – má už reálné zárodky státní moci, známe z Řecka a rozvinula se v laténu a době římské v ostatní Evropě
- centrum × periferie

- semiperiferie: prestiž náčelníků je budována exotickým zbožím z dálkového obchodu, těmito předměty se náčelníci reprezentují za života i po smrti
- elita podporuje závislé řemeslníky, redistribuce potravin
- náčelnická organizace: náčelník musí stále soupeřit o moc s ostatními členy elity
- vrstva elity × vrstva nesvobodných → zvětšila se diference společnosti
- součástí společenského statu se stává užívání ceremoniálního vozu a jízda na koni, výrazný i podíl zbraní (meče, vozy, postroje), rozšíření čtyřkolového vozu s koňským záprahem
- bohaté mohyly s vnitřními srubovými konstrukcemi i kamennými komorami, domy mrtvého, množství vzácných importů:
 - o V halštatský okruh: Kleinklein a Strettweg (Štýrsko), Morava: Brno-Horákov, Brno-Holásky, Kopeček u Šaratic, Kukla u Oslavan; Slovensko: Nová Košariská, Maď.: Sütto
 - o Z halštatský okruh: Hochdorf (Baden-Württembersko), Hochmichele a pod hradiskem Heuneburg, Vix pod hradiskem Mont-Lassois (řecký kráter, etruské konvice, zlatý nákrčník)
- pohřby na vozech charakteristické pro západohalštatský kulturní okruh
- v Čechách 150 bohatých hrobů, z toho 20 na vozech, původně zřejmě pod mohylami příslušníci nejvyšší společenské vrstvy, často pohřbeni s další osobou (Hradenín, Poláky)
 - o lužický kulturní okruh: mohyla Těšetice u Olomouce, bohaté hrobky Jevíčko, pod vlivem horákovské kultury
- prosazuje se pohřbívání nespálených těl pro pohřby elit, běžné pohřby stále žárové
- birituální pohřebiště horákovská: Brno-Příkop, Vojkovice, Ořechov
- žárová pohřebiště platěnická: Platěnice u Pardubic, Určice, Slatinky
- situlové umění - 6.-4. stol. v Popádi, Benátsku a Slovinsku – scény na situlách: hostiny, slavnosti, zápasy, vozatajové, obětní scény, vojsko, S od Dunaje figurální výjevy na keramice
- geometrická symbolika s dominujícími solárními motivy je odrazem řeckého geometrického období (950-700 př. Kr.) na konci halštatu se proměňuje do abstraktního stylu používajícího rostlinné, zoomorfí a antropomorfí prvky (subgeometrický orientalizující sloh 700-600 př. Kr.)
- na konci doby halštatské technologie výroby keramiky na kruhu (vekerzugské zboží) – poprvé ve střední Evropě

kult

- jeskyně Býčí skála – nadregionální kultovní centrum (1872, J. Wankel)
- kruhové areály - na sídlištích (Kuřim) i pohřebištích (Modřice) se stélou uprostřed
- měsíční idoly, býčí plastiky, vícečetné nádoby, kalendenberské funerální nádoby
- „strom“ s množstvím nálezů plastik Burkovák u Nemějic

Souvislost území a etnicity v období halštatu

- do počátku doby halštatské je etnicita interpretována jen na základě hmotných památek, ale spojování památek a etnicity je velmi sporné, od objevení se písemných pramenů se opírá o kusé zprávy

Řekové – již. cca 2000 př. n. l. na jihu Balkánského poloostrova; v době železné řecká kolonizace Středomoří (r. 600 př. Kr. založena Massalia/dn. Marseille)

Etruskové – villanovská kultura vzniká v 10. stol., Toskánsko, Latium, Emiglia

Féničané – drobné městské státy na pobřeží Středozemního moře, Kartágo, založeno r. 814 př. n. l. jako kolonie Tyru

Keltové - jižní a západní Čechy bývaly pokládány za součást oblasti (sahající až po východní Francii), kde tzv. keltské kmeny vznikají, dnes etnicita neurčována; laténská kultura, která bývá připisována Keltům, od 5. století rozšířena v široké oblasti od Francie po západní Slovensko a stř. Podunají (Rak., Z Maďarsko)

Thrákové – v Thrákii zřejmě již od doby bronzové, po obou stranách dolního Dunaje, thrácký styl s vlivy řeckými, stepními i orientálními, 4. stol. zlatá éra Thrácie

- silné kimmerijské vlivy kolem přelomu 9./8.stol., silné skýtské vlivy 6.-5. stol

Kimmeriové → Skýtové

- předpoklad, že v 7. stol. byli Kimmeriové vytlačeni ze svých sídel Skýty, může se však jednat o týž etnický základ
- Skýtové, nyní rozpoznáváni již v 10.-9. stol. v nálezech ze Sibíře (Pazyrlík)
- ve střední Evropě, zřejmě prolnutí s místním obyvatelstvem, ale doklady obléhání např. Molpíru na Slovensku
- trojboké šipky, hadovité záušnice jsou rozšířeným produktem pozdního halštatu nikoliv skýtským importem
- dálkové obchodní trasy se jistě posouvají k západu do Čech
- od 6. stol. je thrácká část Balkánu a Karpatské kotliny propojena se Skýty, na bázi pozdně bronzového komplexu Mezöcsát je identifikována řada skýtoidních skupin: sedmihradská, **Szentes-Vekerzug** (vekerzugaká kultura) na jihu Velké uherské nížiny, **Chotín-Preselany** v Malé uherské nížině, **kuštanovická** v oblasti východních Karpat
- většina těchto skupin zaniká s expanzí historických Keltů ve 4. stol. přnl.

Illyrové - pobřeží Jadranu a SZ Balkánského poloostrova, neexistuje jasná hranice v hmotné kultuře mezi Illyry a Thráky, obrovské knížecí mohyly – Jalžabet u Varaždina, Sečce u Ochridu, situlové umění – Vače, Stična, kulturně v intenzivním kontaktu s Etrusky i Řeky

Venetové – mezi řekou Pád a Alpami